

סימן טו

בעניין ברכת הגומל למי שטס ליום אחד (או"ח סי'

(רי"ט סע' א')

אלא עד שיצא מכלל סכנה, יש לדון אם מה שדעתו לשוב לא"י מיד, חשיב הכל כנסיעה אחת, ולא יברך הגומל אלא בחזרתו בלבד, וכל עוד לא שב למקומו, הרי כאילו הוא שרוי עדיין בסכנה.

והנה כתב מרן השו"ע (או"ח סי' רי"ט סע' א') וז"ל "ארבעה צריכים להודות. יורדי הים כשעלו ממנה, והולכי מדברות כשיגיעו לישוב" ע"כ. וכתב על זה מרן החיד"א בברכ"י (שם סק"ג) בשם הגאון קול יעקב וז"ל "מי שהולך ממקום למקום ודרך הלוכו עבר בעיירות גדולות, לא יברך שם הגומל, עד שילך למחוז חפצו" עכ"ל. ונראה טעמו, דכל שמגמתו להגיע למקום מסויים, כל שלא הגיע אליו, נמצא שהוא עדיין בדרכו, וכל עוד לא הגיע למחוז חפצו, הוא עדיין בכלל אותה הסכנה. ואף אם בעת הלוכו עובר דרך מקומות יישוב שבהם אין סכנה, ולפי"ז היה ראוי לכאורה לברך הגומל בהגיעו כל פעם למקום יישוב, מ"מ כיון

נשאלתי מת"ח אחד איך הדין נוטה באחד שטס במטוס לחו"ל ע"ד לשוב ביום המחר, כגון שטס מא"י לחו"ל ביום ראשון לפגישה ביום שני, ומיד לאחר הפגישה בו ביום עולה על המטוס בטיסה חזרה לא"י, האם יש לו לברך הגומל אף ביום שני על הגעתו בשלום לחו"ל, או ימתין מלברך הגומל עד שישוב לארצו ולמקומו, ואז בברכה אחת יפטור שתי הנסיעות, הלך ושוב.

והנראה בזה לפענ"ד דיש לברך הגומל פעמיים, תחילה בהגיעו לחו"ל, ושנית בחזרתו משם. ואף שלא היה בחו"ל אלא יום אחד, מ"מ חייב לברך. ואפרש שיחתי בס"ד.

ע' בספר דברי עני (ברכות ח"א עמ' שנ"ג עד שנ"ה) שהעיקר לברך הגומל על טיסה במטוס. וכן הוא מנהג רוב העולם אף אצל בני אשכנז (עיי"ש בטעמא דמילתא). ואולם מכיון שאין לברך הגומל

מסך כל הסכנות שבהליכה למקום אחד. **ומ"מ**, גם מדברי הרב קול יעקב שסבור לברך רק פעם אחת, נראה שבנידון דידן שמגמתו וחפצו היא להגיע לאותה העיר בחו"ל (וזהו כל תכליתו בנסיעתו), חייב לברך, ואף שרצונו לחזור מיד למקומו, מ"מ מכיון שסו"ס הגיע למחוז חפצו, חייב לברך. ולא אמר הרב שאין לברך אלא באופן שמגיע למקום יישוב, ועדיין לא הגיע למחוז חפצו. אך היכא דהגיע למחוז חפצו, לכו"ע יש לברך.

והכי דייק לשונו שכתב "לא יברך שם הגומל עד שילך למחוז חפצו", ומבואר דהעיקר הוא מחוז חפצו. וכן נראה לדייק ממש"כ מרן החיד"א במחבר"ר (רי"ט סק"ה) וז"ל "וכן מי שהולך מכרך לכרך ונח יום או יומיים בעיר שביניהם, לא יברך עד אשר יגיע לכרך שהולך שם, דאדעתיה נפיק. וכמש"כ בספר קול יעקב" וכו' עכ"ל. וממה שכתה "דאדעתיה נפיק", מבואר שכל הסברא לא לברך בהגיעו למקום יישוב, היא משום שדעתו הייתה להגיע למקום מסויים, וכל שלא הגיע, נחשב עדיין כהולך דרך, ואף שעבר יום או יומיים במנוחה באיזה יישוב שבדרכו, מ"מ אכתי לא נפיק מכלל עובר דרך. ומה

שעדיין לא הגיע למחוז חפצו, חשיב הכל כדרך אחת, וכמקום סכנה אחת. וכ"כ כיוצ"ב בביאור דעת הרב קול יעקב, הגאון שד"ח (אס"ד ברכות סי' ב' אות י"א), עיי"ש.

וכתב על זה מרן החיד"א וז"ל "אכן מדברי מופת הדור הרב מקראי קדש (דף נ"ג ע"ב) שפירש בכונת רש"י שכתב (ברכות נ"ד ע"ב ד"ה צריכין) כשיוצאין מהסכנה, שאם יצא ללכת מהלך עשרה ימים, כל לילה כשיוצא מהסכנה מברך, שכל לילה מגיע לכפר ויוצא מסכנה" עכ"ל. ונראה שהוא סובר, שאף שמגמתו היא להגיע למקום מסויים, מ"מ כיון שסוף כל סוף, בכל דרך ודרך כשמגיע למקום יישוב בסוף כל יום, נמצא שניצל מצרת אותו היום ויש להודות גם על זה, בבחינת "כל יום ויום תן לו מעין ברכתיו" (ברכות מ' ע"א). ואף שמטרתו העיקרית היא להגיע למחוז חפצו, מ"מ כיון שחייב הוא לעבור באותם המקומות, נמצא שאף בהם הוא רוצה להיות. כ"נ לענ"ד לבאר סברת המקראי קדש.

ועיי"ש עוד בברכ"י, שהרב מקראי קדש והרב קול יעקב, אפשר שנחלקו בהבנת מש"כ רש"י "כשיוצאין מסכנה", אם היינו כל סכנה וסכנה, או שיוצאים

ב. ומשמע דאם היה נח יותר מכך, אפשר שיש לברך, דאף דעדיין לא הגיע למחוז חפצו, מ"מ כיון שרוצה לשהות כאן ולנוח זמן ממושך, גילה דעתו שכעת נפסק ממנו שם "הולך דרך". ויתכן דהרב מקראי קדש סבר דה"ה אף אם נח שם יום או יומיים, ובהכי פליגי, ודו"ק. וע' מש"כ בזה בשו"ת שאלו ציון (סי' ל' עמ' רל"ב).

שמחשיבו לעובר דרך היא דעתו, דדעתו שרוצה להגיע למקום מסויים, מגדירה שכל עוד לא הגיע לשם עדיין הוא בכלל עובר דרך.

וע' באליה רבה (רי"ט סק"א) שכתב וז"ל "והוא הדין אם הלך בספינה ולפעמים באים לנמל ומתעכבים שם יום או יומים א"צ לברך. מיהו אם מעכב הרבה צ"ע, כן כתב עולת תמיד (סק"א)" עכ"ל. ודבריו אמורים רק באופן שאינו רוצה להתעכב שם, ואין לו עניין להיות שם, וכן מוכרח ממש"כ "ומתעכבים". לא כן באופן שרוצה לשהות שם בעצם, כבנד"ד שהיא תכלית כל נסיעתו.

ולפי דרכינו, מה שפסק הרב משנ"ב (רי"ט סק"א) וכתב "ודוקא כשעלו ממנה לגמרי, ואין בכלל זה מה שעומדים עם הספינה כשבאה לנמל והאנשים שבה יורדים ליבשה ליום או ליומים או עד שתגיע זמן הספינה לילך הלאה, דבזה אין מברכין, דאכתי לא ניצול מן הסכנה לגמרי. וה"ה בהולכי מדבריות ובדרך הליכתם עוברים דרך איזה עיר ג"כ אין מברכין" עכ"ל. ועיי"ש בשעה"צ (סק"א) דאפילו היה זה יותר מכמה ימים, הדבר ברור שטעמו משום שעדיין לא הגיע למחוז חפצו, אך אם מחוז חפצו הוא להגיע לנמל ליום או יומיים, שפיר מברך.

והנה לפי המבואר כאן, א"צ להגיע למה שכתב הגאון מאמ"ר (סק"א), ובדברי מרדכי סק"א) דשלוחי א"י שנהגו לברך בכל עיר שאליה מגיעים, טעמם הוא ע"פ מש"כ הרשב"א בתשובה (הובא בשו"ע רי"ט סע' ח') דמי שיש לו חולי קבוע, ובא והולך, כל פעם שקם מחוליו, יברך, אף שיודע שיבוא לו החולי שוב, משום שצריך לתת שבח והודאה להשי"ת על כל צרה וצרה שניצל ממנה, עיי"ש. ולפי מה שנתבאר אתי שפיר טפי, דכיון דמטרת אלו השליחים היא לאסוף כסף לעניי א"י, ממילא דעתם היא שכל עיר ועיר שיעצרו בה היא מחוז חפצם, ובה רצונם לשהות באותה שעה כדי לאסוף כסף. ומשו"ה נהגו לברך בכל עיר ועיר, אף שמתעכבין שם זמן מועט, ושוב הולכים לעיר אחרת. כ"נ לענ"ד בס"ד.

ושבתי וראיתי שכאשר דימיתי כן כתב הגאון שדי חמד (אס"ד מערכת ברכות סי' ב' אות י"א), שאחר שהעיר ברמז ממחלוקת הקול יעקב ומקראי קדש, כתב שמי שהולך מעיר לעיל ע"ד להשתטח על קברי צדיקים ודאי יברך הגומל בכל עיר שמגיע לכו"ע, וז"ל "ואינו עניין למחלוקת הפוסקים דנזכר רו"מ, דעד כאן לא פליגי אלא במי שהוא הולך מעיר לעיר וכל חפצו רק לעיר פלונית, אלא שהוא מוכרח לעבור דרך עיירות אחרות, ואילו יצוייר לילך לאותה

עיר פלונית בלתי שיעבור דרך שאר עיירות, הוה ניחא ליה^ד, אהכי כיון דלאו אדעתא דאותן עיירות נפיק, י"ל שפיר דלא הגיע עדיין למחוז חפצו, ולא יברך עד שיגיע למקום דאדעתיה נפיק. משא"כ היוצאים לילך אל קברי צדיקים, הרי חפצם ורצונם אל כל אתר ואתר, ואדעתא דהכי נפיק, אלו דברי הרב נר"ו, ומילי דסברא נינהו, וכן עשיתי וברכתי הגומל נר"ו וכו', וראיתי שנכון לחלק כמוש"כ הרב נר"ו. ובזה יש ליישב מנהג שלוחי א"י, שבכל מקום שהולכים מברכים, ועמד ע"ז הגאון מאמ"ר וכו', ולפי מה שחילק הרב מוהרי"א נר"ו יפה עושין שמברכין, ולא דמי למש"כ הא"ר^ו וכו' עכ"ל.

הרי בהדיא שיש לחלק בין נידון מחלוקת המקראי קדש והקול יעקב, לנידון שבו האדם רוצה להגיע למקום מסויים,

וזהו מחוז חפצו, דבכה"ג יש לברך לכו"ע. ושמחתי לראות שיישב ע"פ חילוק זה מנהג השלוחים. ואתה תחזה כמה החזיק הגאון הזה מזו הסברא ועשה מעשה על פיה, וכתב ליישב בה מנהג העולם^י. ואם היה רואה מה שדקדקנו בלשון מרן החיד"א לעיל, היה שמח בזה, שלא רק שהחילוק מסתבר, אלא אף רמוז היטב בלשון מרן החיד"א.

ואשר על כן לא ידעתי ביאור למה שכתב הגאון כף החיים (רי"ט אות ה'), שאחר שהביא סברת השד"ח, וז"ל שם "ונראה דכל זה אם דעתו להתעכב ולנוח שם איזה ימים, אבל אם דעתו רק להשתטח ולשוב תיכף ביום ההוא או למחרתו, אין לברך עד שיגיע למקום שרוצה לנוח שם איזה ימים, או עד שישוב לביתו לשלום. וכן עשינו מעשה בשנת התרס"ח וכו' עכ"ל. ולפי המבואר

ד. כיוצ"ב כתב גם בשו"ת בצל החכמה (או"ח סי' כ"א אות י"א) וז"ל "מבואר מזה כי גם נמל ניו יורק למרות שהוא סופו של אותו הקו, אינו נקרא מחוז חפצם, ואפילו עלו ליבשה אדעתא להתעכב בעיר לנוח ולהנפש שם, מ"מ כל שהעכבה שם היא הכרחית לסיבה אחרת שאינה תכלית נסיעתם, אין זה מחוז חפצם האמור בקרא. והגע בעצמך, אטו בדורות הקודמים לא הוכרחו הולכי דרכים לנוח בעירות שעברו בהן דרך הילוכם שארך כמה ימים או שבועות, ואפי"ה דעת גדולי הפוסקים שאין צריכים לברך. הרי שהעכבה באיזה מקום בשביל לנוח שם לא משוי עדיין למקום ההוא, מחוז חפצו עכ"ל. וכעיי"ז כתב בשו"ת שמחת כהן (ח"ב או"ח סי' ה', ובחדש או"ח סי' נ"ד), דאם יש איזו סיבה שבגינה רוצה להתעכב, יש לו לברך, עיי"ש. וע' מש"כ ע"ד תלמידו הגאון הקדוש איש מצליח (ח"ב כרך ג' או"ח סי' ט' אות א' עמ' ל"ה).

ה. ולכן מה שכתב בזה מרן הגרא"י קוק זצ"ל בשו"ת אורח משפט (סי' מ"ה עמ' ס' וס"א) שסברת השד"ח "לא נהירא", לא ידעתי ביאור לדבריו. וגם בשו"ת בצל החכמה הנ"ל (אות ט' וי') מבואר דמסכים לחילוק השד"ח.

לאו דווקא הוא, וסתמא דמילתא הכי הוא, דבפחות מלילה אחת, לא ילך לעירה אחרת. וצ"ע.

ודעת ידי"נ הרה"ג הרב שלמה הירש שליט"א, דאין לברך בפחות מיום או יומיים, דבפחות מזה לא חשיב הפסקה. דאלת"ה נמצא שמי שנוסע ברכב לכמה ערים ביום אחד, ובכל עיר יש לו חפץ ומבוקש, למנהג ספרד יתייב לברך בהגיעו לכל עיר ועיר, וזה לא מסתבר כלל. עכת"ד. ויתכן דאינו מוכרח, דדילמא באופן שהכל ביום אחד ממש, כבר יש לדמותו למש"כ פוסקי זמנינו שנהגים הנוסעים תדיר, די להם לברך פעם בשבוע, ע' בספר דברי עני (ברכות ח"א עמ' שנ"ב). עכ"פ באופן שכשמגיע לחו"ל ביום אחד, ולמחרת חוזר למקומו, נראה דהעיקר לברך, וכן מוכח מדברי הרב ספר חיים הנ"ל. ולענ"ד גם אם דעתו לחזור בו ביום, יש לו לברך.

וע' לגאון שבט הלוי (ח"ט סי' מ"ה) שנשאל על חיילים שמפליגים בים תמיד, ולעיתים יוצאים לחופשה, האם יברכו הגומל, או כיון דדעתם לשוב לאחר כמה ימים לעבודה בים, לא יברכו הגומל עד שחרורם המלא מן הצבא, ובתוך דבריו שם כתב וז"ל "הנה לבי נוטה יותר דכן מברכים כשבינתיים שבו לביתם לחופשה לכמה וכמה ימים, אעפ"י שלא גמרו שרותם, דזה שכתב המשנ"ב דאפילו באו לנמל לכמה ימים דלא יברכו, זה דוקא דעת הא"ר, אבל דעת הע"ת דבזמן ממושך כן יברכו. ומכ"מ גם להא"ר

לא ידעתי מה מקום מצא לחלק בין אם דעתו להתעכב איזה ימים, או דעתו לשוב מיד, סוף כל סוף שהה במחוז חפצו, ולכן היתה דעתו ומגמתו. ולכן לענ"ד נראה שאין עיקר כדבריו (אף שבשו"ת בצל החכמה או"ח סי' כ"א אות י"א נראה שמסכים לדעת כף החיים בזה).

שו"ר שכ"כ מרן הראש"ל זצ"ל בשו"ת יבי"א (ח"א או"ח סי' י"ג אות י"ב) וז"ל "שהמברך בא"י יש לו ע"מ שיסמוך, כיון שהרבנים הנ"ל מעידים בגדלם שכן המנהג, ואפילו אינו שוהה שם אלא יום או יומים, כיון שהגיע למחוז חפצו. (ודלא כמו שחילק בזה בכף החיים סי' רי"ט סק"ה במנהג א"י גופא, שהמעייין בשד"ח יראה שאין חילוק בזה. וכ"כ מהר"ח פלאגי בספר חיים סי' כ"ו אות ד'. עיי"ש) עכ"ל. ושמחתו בדבריו כמוצא שלל רב.

ומה שסיים שם וכתב "אבל נכון יותר שלא לברך עד שיחזור", כבר חזר בו והודה לסברת השד"ח לגמרי, ע' בספרו חזו"ע טו"ב וברכות (שס"ט ש"ע), ושם כתב שמשנה אחרונה עיקר, והיינו שיש לברך.

והנה הגאון מהר"ח פלאגי בספר חיים שם (סי' כ"ו אות ד') כתב וז"ל "השליחים אע"פ שהם לילה אחת בעירות קטנות, נקרא שבאו למחוז חפצו, דאדעתא לקבץ בא, וכבר מצא מה שהיה חפצו עכ"ל. ויש להסתפק אם מש"כ "לילה אחת" דווקא הוא, שבפחות מזה אין לברך משום דאכתי לא היה הפסק, או

דוקא במטרת נסיעה אחת מסוימת, אלא דבינתים מפסיקים קצת לעלות ליבשה ע"מ להמשיך ולגמור הנסיעה, מסתבר דעת הא"ר והפוסקים, אבל בספנים שנים אחרי שנים ושם מקום הלכום ושחיתם, וכי ס"ד שספן לא יברך כל ימיו ושנותיו ברכת הגומל כיון שעדין לא גמר שרותו, דשרותו מתחלק לכמה פרטים, משא"כ נסיעה אחת במטרה אחת עכ"ל.

הרי שמחלק בין נסיעה שמטרתה היא להגיע למקום אחד בלבד, אז העיקר כסברת הא"ר והמשנ"ב דאין לברך אם שוהים בדרך יום או יומים. אך באופן שבזמן השירות עצמו עושה הפסקות, יש להחשיב זה כהגיע למחוז חפצו. ודון מינה ואוקי באתרין, דלסברא זו אין נראה לומר שמש"כ "כשבינתיים שבו לביתם לחופשה לכמה וכמה ימים" הוא בדוקא, אלא כל ששב לביתו כדי לנוח מעבודתו, שפיר מיקרי הגיע למחוז חפצו, אף אם דעתו לשום ליום המחרת. וה"ה בנדר"ד, שסו"ס הגיע למחוז חפצו.

וגם הרה"ג מהר"א חזן ז"ל בס' נוה שלום (סי' רי"ט) כתב כן בתחילה, שהנוסע ממצרים לנא אמון (אלכסנדריא), או לכפרים הסמוכים, וכבר הגיע למחוז חפצו בהליכתו שם, היה נראה שחייב לברך אם מתעכב שם יום או יומים. עכת"ד.

וכן נראה ממש"כ שם השבט הלוי בהמשך דבריו, וז"ל "ומאד מסתברים בזה דברי הגאון מאמר מרדכי (סי' רי"ט ס"ק א') דמדמה אפילו מציאות

ההלכה של הא"ר להמבואר בשו"ע (ס"ח) דמי שיש לו מיחש קבוע הבא מזמן לזמן צריך לברך הגומל, הרי אעפ"י שיוודע שיחזור עליו המיחש שוב, מברך על כל פעם, וה"נ כה"ג, דאין במה שצריך לחזור שוב לתפקיד ים סבה לפטרו מן ההודאה על שעבר וכו'. והנה גם אם לא ננקוט כהמאמר מרדכי בהפסקה באמצע דרך ארוכה סתם, כיון שאורך הנסיעה של עכשיו עדין לא נסתימה, מכ"מ באלו המשרתים בים מסתבר שנתנית חופש להם הוא גמר פרק חלקי של שרותם לא של נסיעה מיוחדת, ומה שחוזרים, חוזרים לשרותם ועבודתם, אמנם זה דוקא כשחוזרים לזמן מה לביתם, אבל ודאי אם באמצע נסיעה ארוכה לחו"ל מפסיקים קצת ויורדים לאיזה נמל ושוב מושכים בנסיעה להגיע למקום היעוד בזה נופלים בפלוגתא פוסקים הנ"ל וקשה לחייב ברכת הגומל בשם ומלכות עכ"פ עכ"ל.

הרי שהעיקר הוא אם קיבל חופשה ממש כדי לנוח, אז שפיר חשיב מקום חפצו, ולא אכפת לן כלל אם זה יום אחד או יותר, אלא די ב"זמן מה", משא"כ כאין בדעתו להשאר שם, וכמו שהביא דוגמא שבאמצע ההפלגה מפסיקין קצת ויורדים לנמל, בזה לא יברך אף אם עצרו ליותר מיום אחד. נמצא שהכל תלוי בדעתו, וכמו שהוכחנו מלשון החיד"א והשד"ח.

ומצאתי לאדמו"ר הקדוש מצאנו קלויזנבורג בשו"ת דברי יציב (או"ח סי' פ"ז) שכתב וז"ל "נסתפקתי

כשעברתי ועליתי מהים באוירון ללונדון, על מנת להתפלל וליסע הלאה באיזה שעות אח"כ, אי מחויב אני לברך ברכת הגומל, כיון שכבר עברתי את הים, והשי"ת הגיעני ליבשה בשלום, או כיון שעדין לפני לנסוע דרך הים השני הים התיכון, הוה רק כאמצע הדרך ואין לברך עד ביאתי בעהשי"ת לכיתי לשלום, ואם כן יש לברר כמה זמן השהיה בלונדון שיצטרך לברך ברכת הגומל, יום, חודש, שנה. ולפענ"ד כו"ע נהגי דמי שנוסע למדינת הים, אף שדעתו לחזור באיזה ימים, מברך ברכת הגומל בביאה לחו"ל ובביאת הבית חזרה, וא"כ אף שדעתו לחזור מ"מ מברך בבואו לחו"ל עכ"ל. וזה ממש כדברינו. (אך בסו"ד שם צידד בזה לפ"ד זקנו הדברי חיים והניח בצ"ע, ואכמ"ל).

ולאח"ז יצא לאור הספר בר אלמוגים מהגאון רבי אברהם גניחובסקי זצ"ל (בעניני ברכות סי' קס"ט עמ' תשצ"ח תשצ"ט), ושם העלה דיברך רק פעם אחת, ועיי"ש. ואמנם לא ראיתי שם דבר שיסתור מש"כ כאן בס"ד. והנראה לענ"ד כתבתי.

העולה מכל האמור, שמי שנוסע לחו"ל והגיע בליל שני (לדוגמא), יש לו לברך הגומל מיד שיגיע לשם על נסיעת

הלוך (בבוקר שני), וכשחזור לא"י יברך שוב הגומל על נסיעת חזרתו (ביום חמישי). ואם משתהה בחו"ל יום או יומיים, לכו"ע חייב לברך גם בהגיעו. (ולדעת הכף החיים בעי כמה ימים). ולרווחא דמילתא יש לצרף לכאן סברת המקראי קדש וסיעתו, שאף השוהים באיזו עיר ולא הגיעו למחוז חפצם, כבר יש להם לברך הגומל. וסיוע גדול לשיטה זו, ע' למהר"ם אלשיך זצ"ל בספרו תורת משה (פרשת צו). וכ"כ עוד פוסקים. וכבר כתב על סברא זו ביבי"א (ח"א או"ח סי' י"ג אות י"א) שמי שנוהג כן, ימשיך במנהגו.

והשתא יש לנו כעין ס"ס. ספק הלכה כשיטה שיש לברך בכל מקום שמגיע אף כשאינו מחוז חפצו, וספק הלכה כסברת השד"ח וסיעתו דכל שהגיע למחוז חפצו מברך, אף אם דעתו ללכת מיד למקום אחר (או לשוב למקומו הראשון, וכסברא זו כ"נ לי עיקר, כנ"ל). והנראה לענ"ד כתבתי.

ואח"ז אמר לי ידידי הרה"ג רבי מנחם שימל שליט"א, דכן מורה להלכה ולמעשה הגאון רבי יעקב מאיר שטרן שליט"א מב"ב. וטעמו כמו שנתבאר לעיל.